

6. Наказ про організацію Вільного козацтва у Звенигородському повіті // Народня воля. – 1917. – 14 червня.
7. Український милітаризм // Робітничая газета. – 1917. – 12 квітня.
8. Постанови I Всеукраїнського військового з'їзду // Вісті з Української Центральної Ради. – 1917. – №7. – Травень.
9. Украинский полк // Русский инвалид. – 1917. – 19 мая.
10. Наказ по Київському військовому округу // Нова Рада. – 1917. – 26 травня.
11. Постанова Одеської військової ради // Народня воля. – 1917. – 17 червня.
12. Матеріали Всеукраїнської конференції У.П.С.Р. // Народня воля. – 1917. – 20 червня.
13. Парад на честь Центральної Ради // Нова Рада. – 1917. – 1 липня.
14. Конституційні акти України. 1917–1920. Невідомі конституції України. – К.: Філософська і соціологічна думка, 1992. – 272 с.
15. Заколот у Києві // Нова Рада. – 1917. – 6 липня.
16. Постанови ради Всеукраїнської юнкерської спілки // Робітничая газета. – 1917. – 27 липня.
17. Народе Український // Робітничая газета. – 1917. – 27 липня.
18. Протест УГВК військовому міністру проти поширення у пресі чуток про зв'язку українського руху з урядами Німеччини та Австро-Угорщини // Нова Рада. – 1917. – 4 серпня.

References

1. Ukrainy's'kyu natsional'no-vyzvol'nyy rukh. Berezen'lystopad 1917 roku: Dok. i materialy / Uropyad. V. Verstyuk (kerivnyk) ta in. – K.: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy, 2003. – 1024 s.
2. Zvernennya Vseukrayins'koyi yunkers'koyi spilky «Do yunkeryv-ukrayintsiv» // Nova Rada. – 1917. – 30 kvitnya.
3. Ukrainy's'kyu rukh u Poltavi // Visnyk Poltavs'koho huberns'koho hromads'koho komitetu. – 1917. – 2 kvitnya.
4. Rezolyutsiyi Ukrainy's'koho viys'kovoho vicha u m. Kyievi // Nova Rada. – 1917. – 30 bereznya.
5. Vidozva do meshkantsiv Chernihova i yoho okoloty's' vstupyty v ukrayins'ki polky ta sotni // Chernihivs'ka zems'ka hazeta. – 1917. – 11 kvitnya.
6. Nakaz pro orhanizatsiyu Vil'noho kozatstva u Zvenyhorods'komu poviti // Narodnya volya. – 1917. – 14 chervnya.
7. Ukrainy's'kyu militaryzm // Robitnycha hazeta. – 1917. – 12 kvitnya.
8. Postanovy I vseukrayins'koho viys'kovoho z'yizdu // Visti z Ukrainy's'koyi Tsentral'noyi Rady. – 1917. – №7. – Traven'.
9. Ukrainy's'kyu polk // Russkyu ynvalyd. – 1917. – 19 maya.
10. Nakaz po Kyivys'komu viys'kovomu okruhu // Nova Rada. – 1917. – 26 travnya.
11. Postanova Odes'koyi viys'kovoyi rady // Narodnya volya. – 1917. – 17 chervnya.
12. Materialy vseukrayins'koyi konferentsiyi U.P.S.R // Narodnya volya. – 1917. – 20 chervnya.
13. Parad na chest' Tsentral'noyi Rady // Nova Rada. – 1917. – 1 lypnya.
14. Konstytutsiyi akty Ukrayiny. 1917–1920. Nevidomi konstytutsiyi Ukrayiny. – K.: Filsofs'ka i sotsiolohichna dumka, 1992. – 272 s.
15. Zakolot u Kyivi // Nova Rada. – 1917. – 6 lypnya.
16. Postanovy rady vseukrayins'koyi yunkers'koyi spilky // Robitnycha hazeta. – 1917. – 27 lypnya.
17. Narode Ukrayins'kyu // Robitnycha hazeta. – 1917. – 27 lypnya.
18. Protest UHVK viys'kovomu ministru proty poshyrennya u presi chutok pro zv'yazku ukrayins'koho rukhu z uryadamy Nimechchyny ta Avstro-Uhorshchyny // Nova Rada. – 1917. – 4 serpnya.

Myshchak I. M., Doctor of Historical Sciences, Senior Scholar, Head of the Scientific and Organizational Department, the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine (Ukraine, Kyiv), myshchak@ukr.net

Problematic aspects of Ukrainian army formation at the initial stage of the Ukrainian revolution (spring – summer 1917)

The problematic aspects that prevented Ukraine to form the efficient army against the background of the soldiery upraise and wish to serve Ukraine in spring – summer 1917 have been highlighted and analyzed.

Keywords: Ukrainian Revolution, Ukrainian army, Central Council of Ukraine, Ukrainian General Military Committee.

Мищак І. Н., доктор исторических наук, старший научный сотрудник, заведующий научно-организационным отделом, Институт законодательства Верховной Рады Украины (Украина, Киев), myshchak@ukr.net

Проблемные аспекты формирования Украинской армии на начальном этапе Украинской революции (весна – лето 1917 года)

Выделены и проанализированы проблемные аспекты, которые не позволили на волне революционного подъема военных и их желания служить Украине, сформировать весной – летом 1917 г. собственную боеспособную армию.

Ключевые слова: Украинская революция, Украинская армия, Украинская Центральная Рада, Украинский военный генеральный комитет.

* * *

УДК [94(477.83/.86):323.13]«1900/1914»

Гайсенюк В. В.,
аспірант кафедри історії України, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича (Україна, Чернівці), vit.hajs@gmail.com

МОСКВОФІЛЬСЬКИЙ РУХ В ГАЛИЧИНІ ТА НА БУКОВИНІ В ПЕРІОД ДРУГОЇ РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ КРАЮ (1916–1917 РР.)

Мета статті – дослідити діяльність москвофільського руху під час другої російської окупації Галичини та Буковини у 1916–1917 рр. Автор з'ясував, що ділячі та організації руху мало долучалися до діяльності російської влади на західноукраїнських землях цього періоду. У статті висвітлено погляди москвофілів щодо керування регіоном, їх спроби протидіяти українському рухові. Використано такі методи дослідження, як проблемно-хронологічний, систематизації, аналізу та синтезу, порівняльний. Автор дійшов висновку, що москвофільський рух після розгрома в 1915 р. вже не зміг відновити свої колишні позиції в країні у 1916–1917 рр. не відіграв помітної ролі у суспільно-політичному житті Галичини та Буковини.

Ключові слова: москвофіли, Дудикевич, Російська народна рада, Трепов, Дорошенко, Геровський.

Москвофільський рух на західноукраїнських землях у роки Першої світової війни – своєрідна аналогія нинішніх подій на українському Донбасі. Через це тема має величезну суспільну актуальність, адже галицький та буковинський проросійський рух у роки війни перейшов від декларування єдності з Росією до конкретних кроків з реалізації цього плану, до того ж, вельми агресивних кроків. За 1914–1918 роки москвофіли кілька разів брали участь в управлінні окупованими західноукраїнськими землями.

Більшість дослідників, вивчаючи явище, зосереджувалися на періоді першої російської окупації Галичини та двох окупацій Буковини (1914–1915). А період 1916–1917 рр. вивчений значно менше – не тільки через меншу активність москвофільського руху в ці роки, а й, відповідно, через меншу кількість документального матеріалу та історичних досліджень. Звідси випливає наукова актуальність пропонованого дослідження.

Мета дослідження – на підставі джерельного та історіографічного матеріалу вивчити діяльність москвофільського руху в Східній Галичині та на Північній Буковині у 1916–1917 рр. Досягнення поставленої мети зумовило потребу вирішення таких завдань:

- 1) виявити рівень звернення до теми в українській та іноземній історіографії;
- 2) виявити рівень участі москвофільських діячів та організацій у керуванні окупованими землями з 1916 р.;
- 3) простежити еволюцію москвофільського руху у досліджуваній період.

У процесі написання статті нами було використано джерельні фонди Центрального державного історичного

архіву України в м. Києві (ЦДІАК України) (ф. 361 – Канцелярія воєнного генерал–губернатора Галичини, де містяться матеріали про діяльність Російської народної ради Прикарпатської Русі у 1916–1917 рр. та біженців з Галичини), Центрального державного історичного архіву України в м. Львові (ЦДІАЛ України) (ф. 146 – Галицьке намісництво, де містяться матеріали про поширення москвофільського руху в 1917 р. та закриття його установ), Інституту рукопису НБУ ім. Вернадського (фонд XXI – Яворський Ю.А.), матеріали газет «Діло» [6], «Розсвіт» [15], «Русській вестник» [16], «Союз» [18], мемуари Д. Дорошенка [8]. З опублікованих джерел особливо став у пригоді збірник документів Добржанського О. та Старика В. «Змагання за українську державність на Буковині (1914–1921 рр.)» [7], де подано документи, що стосуються взаємодії російської адміністрації та москвофілів, починаючи з 1917 р.

Історіографічний матеріал, використаний у процесі написання статті, представлений дослідженнями О. Бахтуріної [1], В. Заполовського [10], І. Новосівського [13], І. Орлевич [14], І. Кучери [12] та ін. Монографія О. Бахтуріної присвячена політиці російської окупаційної адміністрації на західноукраїнських землях у 1915–1917 рр., що додає праці наукової цінності, адже, про що йшлося вище, часто дослідники висвітлюють цю тему лише в період першої російської окупації краю. Однак, важливий аспект, пов'язаний із вкладом москвофілів у діяльність російської влади, не знайшов всебічного висвітлення у праці О. Бахтуріної, де дослідниця виступає проти однозначно негативної оцінки дій російської влади в Галичині та на Буковині. Російський дослідник М. Савченко [17] на основі російських джерел, близьких до воєнних кіл, і документів Руської народної ради (РНР) середини 1916 р. дійшов хибного висновку про те, що широкі маси західноукраїнського регіону навіть після російської окупації 1914–1915 рр. зберігали проросійську орієнтацію, а українофіли «взагалі не знаходили співчуття в народних масах» [1, с. 100]. Праця В. Заполовського комплексно досліджує період Першої світової війни на Буковині. Однак автор надто багато уваги приділяє опису військових дій (більше половини обсягу монографії). Стаття І. Орлевич [14] – мабуть, єдина історична розвідка, присвячена хронологічним рамкам 1914–1918 рр. у розвитку москвофільського руху. Дослідниці вдалося докладно проаналізувати діяльність москвофілів у складі російської окупаційної адміністрації.

Після поразок на фронті у 1915 р. російська армія змушена була залишити західноукраїнські землі, й москвофіли, боячись переслідувань австрійської влади, масово втікали. Однак військова кампанія 1916 р. на Південно–Західному фронті виявилася успішною для російських військ. У результаті Брусиловського прориву (червень–вересень 1916 р.) їм вдалося зайняти Південну Галичину, Буковину і знову підійти до карпатських перевалів. На окупованих землях було створено «Генерал–губернаторство областей Австро–Угорщини, зайнятих за правом війни» з центром спочатку в Тернополі, а потім у Чернівцях. 3 липня 1916 р. генерал–губернатором цього адміністративно–територіального утворення було призначено генерал–ад'ютанта Ф. Трепова [1, с. 236]. Діяльність його уряду (липень 1916 – лютий 1917 рр.) відзначалася поміркованістю та виваженістю (бо російський уряд не був певен, чи вдасться йому надовго

затримати для Росії ці провінції), була спрямована на забезпечення потреб армії та фронту. Окупаційна влада зосередилася на організації життя місцевого населення [7, с. 57–58]. Тепер вже не чинилося національних і релігійних утисків та переслідувань, як за часів генерал–губернатора Бобринського у 1914–1915 рр., не було насильницької русифікації та навернення у православ'я. Українська мова не переслідувалася, як під час першої окупації. Трепов відновив українські початкові та середні школи, однак продовжував (у менших масштабах, ніж це відбувалося у 1914–1915 рр.) арешти українських діячів за «шпигунство», яке замінило такий колишній привід, як «мазепинство» [8, с. 56]. На посаду повітових начальників добирали осіб фахових і з вищою освітою. Багато з цих начальників ставилися до місцевого населення толерантно, лояльно [13, с. 118].

«Очільник» галицького москвофільства В. Дудикевич ще напередодні другої окупації краю вирішив висловити російській владі свої погляди на облаштування Галичини у «Записці з питання про управління областями Російського Прикарпаття», датованій 17 вересня 1916 р. Як випливає з документа, РНР вважала, що внаслідок зовнішньої політики Російської імперії, спрямованої насамперед на Близький та Далекий Схід, не було звернуто належної уваги на західний напрямок. Фатальною помилкою було приєднання «іновірної, іноплеменної та ворожої Росії Варшави» та віддання Австрії «єдинокровної, православної Червоної Русі» [19, арк. 4]. «Не дивно, що завдяки цим, м'яко кажучи, ненормальним, штучним, часто з допомогою насилля створеним умовам (*засилля поляків та євреїв у Галичині – В. Г.*) східна Галичина, з її суцільним російським населенням, стала областю панування поляків», – зазначав Дудикевич. На його думку, після «масових арештів російських галичан та їх масової втечі до рідної Росії, вже під час війни» галицькі поляки ще більше прибрали до своїх рук владу в краї [19, арк. 5зв]. Опинившись у такій ситуації, вважає РНР, «ось чому питання про суть нинішньої війни, як війни не тільки інтересів, а й ідей та принципів, має для російського Прикарпаття значення не тільки морального виправдання війни, а й... насущне практичне значення» [19, арк. 6зв]. РНР визволення західноукраїнських земель мислилося не інакше, як за неодмінної умови зняття з неї пут економічного, соціального і, передусім, національного гніту, інакше кажучи, як «визволення карпато–російського народу від цілої системи несприятливих умов та штучно створених перепон для його вільного національно–культурного розвитку» [19, арк. 7].

Дуже важливою та делікатною проблемою москвофіли вважали віросповідну, зокрема, проблему уніатства. Вони пропонували поступово замінювати галицьких греко–католицьких ієрархів особами твердих проросійських переконань та поступово переводити уніатів у православ'я. При цьому вони зазначали, що не варто ототожнювати «уніатство» з «українством». «Віра у остаточну російську перемогу наразі у населення східної Галичини сильніша, ніж будь–коли». Тому, на думку москвофілів, перехід у православ'я стабільно триватиме. Петербурзький митрополит Пітірім навіть прийняв відпоручників православного духовенства Галичини (отці Гоцький, Цимбал і Клобак), які просили іменувати для Галичини православного єпископа [6, с. 3]. Окрім того, поряд з формальною гарантією свободи віросповідання,

москвофіли радили законодавчо заборонити перехід у римо-католицтво [19, арк. 8].

Мовою офіційних відносин у межах Прикарпатської Русі в її етнографічних межах Дудикевич бачив виключно російську. Усі школи – від «народних» до вищих – мали бути російськомовними [19, арк. 8зв]. Щодо українських шкіл з викладанням на «малоросійському наріччі», то їх збереження визнавалося принаймні нерозумним. «Кожна сторінка цих підручників «української мови» та «історії України» – це блюзнірська фальсифікація», що проповідує ненависть до Росії, російського народу та православ'я. «Зберегти цю школу означало б засвоїти та продовжувати австро-німецьку політику» [19, арк. 9]. Усі назви у краї передбачалося перекласти російською мовою, а розправи з «українцями» – проводити з обережністю [19, арк. 11]. Пропонувалося сприяти поверненню біженців на батьківщину та відновити діяльність місцевих народно-просвітницьких, культурних та економічних товариств і установ загальноруського спрямування, що об'єднуються з Російською народною організацією. Розвиток торгівлі мав стимулюватися шляхом запрошення до Галичини російських купців [19, арк. 11зв].

На записці містився коментар Генерал-ад'ютанта Брусилова, де йшлося про завчасність таких роздумів щодо долі Прикарпатської Русі, адже завоювання територій ще тривало, а також про те, що варто справедливо ставитися не тільки до русинів, а й до інших національностей регіону [19, арк. 12].

Москвофіли прагнули відновити видання газет «Прикарпатська Русь» та «Голос народу», що закрилися через евакуацію 1915 р. Трепов визнавав потребу відновлення друкованого органу РНР, хоча б у вигляді невеликого видання, замість згаданих газет. Про це він написав у листі до міністра закордонних справ, який під час першої окупації фінансував зі свого відомства москвофільську пресу [21, арк. 1]. Міністр погоджувався, але вимагав кошторису, згідно з яким буде виділена сума, адже раніше діячі РНР використовували ці кошти не за призначенням [21, арк. 4]. Натомість, головнокомандувач арміями Південно-Західного фронту визнав видання газети РНР передчасним.

Брусиловський прорив улітку 1916 р. повернув західноукраїнські землі, але вже через кілька місяців російські сили було відкинуто назад, хоча вони й далі утримували тернопільську частину Галичини, між річками Серет і Збруч, а також майже всю Буковину. Тут було встановлено цивільну адміністрацію. Російська влада на цих землях тривала до початку серпня 1917 р.

У березні 1917 р. рішенням Тимчасового уряду на захоплених російськими військами західноукраїнських землях було створено «Обласний комісаріат Галичини та Буковини» на чолі з Д. Дорошенком. За винятком генерала Трепова, весь цивільний персонал залишився на своїх місцях. Дорошенко приділяв значну увагу обсадженому адміністрації відповідними людьми, за можливості українцями. На адміністративні пости він добирав людей з вищою освітою і знанням своєї справи. Комісар планував скасувати всі обмеження у національному й релігійному житті населення краю, ввести принципи «нової вільної Росії» та додержуватися рівного і справедливого ставлення до всіх народностей краю [13, с. 120], сприяти формуванню органів місцевого самоврядування, прагнув відновити соціально-економічне і національно-культурне

життя краю [7, с. 67–68]. Водночас, розгорнулася енергійна боротьба проти українських та румунських москвофілів [7, с. 81], які повернулися разом з російськими військами, силами Крайового Виконавчого комітету. У відповідь москвофіли почали зводити наклепи на ряд українських діячів як на австрійських шпигунів [7, с. 81]. Тут втрутилася Українська Центральна Рада, яка звернулася до Тимчасового Уряду з пропозицією розпочати судово-карне слідство над «Прикарпатською Руссю», а зокрема над діяльністю владик Євлогія, Антонія й Віталія, ченців Почаївського монастиря, і графа Бобринського [15, с. 1].

В очікуванні Всеросійських установчих зборів, москвофільська преса була переконана, що західноукраїнські землі самі попросяться до Росії. Тимчасовий уряд вважав, що населенню звільнених ворожих територій буде надана можливість шляхом опитування заявити, до якої держави воно хоче приєднатися. «І російський народ-визволитель почує одностайну відповідь карпато-російського народу: «визволивши нас, здійснивши мрію наших батьків та дідів, виконай обов'язок своєї національної совісті та прийми нас до рідної російської великої сім'ї!», – писала газета «Русский вестник» [16, с. 1].

У травні 1917 р. 50 тис. галицьких біженців з Львівського, Жовківського і Бродського повітів заснували в Житомирі «Галицьку Раду», на чолі якої перебували: голова – о. Й. Яворський з Городка, заступники – Д. Нічай та С. Федоренко, секретар – М. Івасків, касир – К. Цимбала, члени – Ю. Антоняк, В. Голота, І. Шуст, Р. Якубовський, Р. Лецишин, С. Приплесь, І. Пурик. Ця москвофільська рада мала вносити прохання до російського Тимчасового уряду про спрямування православного єпископа для Галичини [18, с. 1].

Найвідомішою подією за участі москвофілів у період діяльності адміністрації Дорошенка був скандал, спровокований головним буковинським москвофілом О. Геровським у Чернівцях у травні 1917 р. Останній повернувся до Буковини за вказівкою О. Брусилова, щоб протидіяти заходам Д. Дорошенка з українізації краю. На противагу українцям у адміністрації краю Олексій Геровський створив свій міський комітет з таких осіб: університетський професор Мількович (голова), професор Дітеану, надучитель Павлюк, радник Крайового суду Клаудіус Стефанелі [13, с. 258]. Без дозволу й відома влади Геровський скликав до Чернівців кілька тисяч селян на віче, яке мало відбутися у дворі резиденції митрополитів. На вічі передбачалося ухвалити резолюцію, в якій селяни мали висловити протест проти «мазепинської» адміністрації краю і виступити за встановлення російської адміністрації. Однак, чернівецький «Виконавчий комітет», розцінюючи таке зібрання як контрреволюцію, розігнав селян [7, с. 81]. Сам О. Геровський з кількома поплічниками під час розгону селянських зборів утекли. Проте віче встигло обрати двоє православних владик Буковини: від «русских» – протоієрея Осташка з Виженки та від румунів – тестя Геровського Попескула [7, с. 89]. Делегати вимагати «приєднання Буковини до України, тісно зв'язаної в одну державу з Великоросійською державою», а також енергійно протестували проти планів створення гетьманської України на чолі з Вільгельмом Габсбургом під протекторатом Австро-Угорщини [7, с. 72]. Д. Дорошенка того дня навіть не було у Чернівцях, однак після повернення він одразу ж видав постанову про

заборону перебування О. Геровського в межах галицько-буковинського генерал-губернаторства. О. Брусилів на прохання Дорошенка позбавив Геровського імунітету в штабних установах (але лише формально, адже незабаром буковинський москвофіл знайшов притулок у Штабі фронту).

Невдовзі О. Геровський почав проводити у Чернівцях підозрілу агітацію, роблячи помітки на дверях українських інституцій та стежачи за їх працівниками, що призвело до паніки не тільки серед українців, а й серед євреїв та німців міста. Газета «Буковина» за 10 жовтня 1917 р. повідомляла, що він разом з чорносотенцями навіть заарештував чернівецький магістрат і кілька десятків осіб [7, с. 89]. Через це Д. Дорошенко видав наказ арештувати Геровського та кількох його спільників під приводом порушення постанови про заборону перебування в межах генерал-губернаторства [8, с. 121–122; 7, с. 81]. «На очах всеї людности ведено русофільського героя під ескортою 20 козаків вулицями міста на залізничний дворець. Се було сатисфакцією для населення, яке стільки натерпіло ся від свого зрадника», – писала 7 вересня 1917 р. газета «Діло» [7, с. 81].

Д. Дорошенко також відхилив прохання іншого відомого москвофіла Ю. Яворського, на той час приватного доцента Київського університету, про наукову екскурсію на Буковину, побоюючись ще одного москвофільського скандалу [8, с. 122; 7, с. 81].

Через невдалий наступ російської армії влітку 1917 р. Росія практично втратила контроль над територією Східної Галичини. Тут друга російська окупація західноукраїнських земель закінчилася.

Після жовтневої революції 1917 р. в умовах розгрому москвофільських організацій у Галичині та їх розпуску в Росії український рух торжествував. Москвофіли розглядалися російськими революціонерами як союзники російських консервативних сил. Галицьке українофільство, тісно пов'язане з ідеями радикальних соціальних перетворень, виявилось для більшовицького керівництва більш доречним, аніж консервативні національно-культурні ідеї загальнооруської єдності. Відтак, москвофільство перетворилося на маргінальну течію у суспільному житті західних українців. Деяка частина москвофілів переорієнтувалася в політичному плані й підтримала комуністичний рух [11, с. 199], і це при тому, що до війни поборюванню соціалізму вони приділяли спеціальну увагу [5, с. 131].

Однак розгромлений австрійцями москвофільський рух на західно-українських землях під час другої російської окупації 1916–1917 рр. вже не займав помітного місця у громадсько-політичному житті краю. Діячі-москвофіли мало залучалися до діяльності російської влади, й активність їх у ці роки була більшою на території власне Росії. Перша світова війна стала переломним періодом у розвитку москвофільського руху, для якого 1915 рік був початком періоду спаду, що хвилеподібно тривав у 1916–1917 рр. і до кінця війни.

Список використаних джерел

1. Бахтуріна А. Политика Российской Империи в Восточной Галиции в годы Первой мировой войны / А. Бахтуріна [Електронний ресурс у форматі pdf] / Серія «Первая монография» под ред. Г. А. Бордюгова. – М.: «АИРО–XX», 2000. – 264 с. – Режим доступу: <http://ftp2.mnib.org.ua/mnib183-Bahturina-PolitRosImpWostGalMirWojnu.djvu>

2. Брусилів А. Мои воспоминания / А. Брусилів [Електронний ресурс у форматі pdf]. – М.: Воениздат, 1983. – 256 с. – Режим доступу: <http://ftp2.mnib.org.ua/mnib446-Brusilov-MoiVospominaniya.djvu>

3. Буковина в роки Першої світової війни 1914–1918 рр.: Документи / Упор. В. М. Ботушанський. – Чернівці: Технодрук, 2014. – 356 с.

4. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914–1923 рр.: У 2–х тт. / В. Верига; ред. Ю. Сливка, О. Аркуша. – Жовква: Вид-во оо. Василян «Місіонер», 1998. – Т.1. – 524 с.

5. Горбаль Б. Галицькі старорусини і русофілі і одношныя до них Габсбургской і царской монархій до 1914 року / Б. Горбаль // Русин. – 2007. – №3. – С.122–145.

6. Діло. – 20 жовтня 1916. – №256.

7. Добржанський О., Старик В. Змагання за українську державність на Буковині (1914–1921 рр.). Документи і матеріали / О. Добржанський, В. Старик. – Чернівці: Чернівецька обласна друкарня, 2009. – 512 с.

8. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1918). У 2–х ч. Ч.1. Галицька Руїна 1914–1917 рр. / Д. Дорошенко. – Львів: Червона калина, 1923. – 132 с.

9. Ефремов С. Критическое время / С. Ефремов // Украинская жизнь. – 1916. – №7–8. – С.88.

10. Заповольський В. Буковина в останній війні Австро-Угорщини 1914–1918 / В. Заповольський. – Чернівці: Золоті литаври, 2003. – 284 с.

11. Кралюк П. З надією на «білого царя». Москвофільство на західноукраїнських землях / П. Кралюк // Україна Incognita. Дві Русі. – К., 2003. – С.198–199.

12. Кучера І. Наслідки політики російського окупаційного режиму для східногалицьких земель (1914–1917 рр.) / І. Кучера // Україна соборна: Зб. наук. статей. – Вип.2. – Ч. III. – Історична регіоналістика в контексті соборності України. – К.: Інститут історії України НАН України, 2005. – С.253–260.

13. Новосівський І. Нарис історії права Буковини і Басарабії / І. Новосівський. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1986. – 180 с.

14. Орлевич І. Галицьке русофільство під час Першої світової війни [Електронний ресурс у форматі pdf] / І. Орлевич // Вісник Львівської комерційної академії: збірник наукових праць. – Львів: Львівська комерційна академія, 2011. – В. 10: Ювілейний збірник на пошану Степана Гелея. – С.235–249. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlca_Gum/2011_10/24.pdf

15. Розсвіт. – 2 травня 1917. – №28.

16. Русскій вестникъ. – 19 марта 1917. – №1.

17. Савченко В. Восточная Галиция в 1916–1920 годах (этнополитическая ситуация в крае) / В. Савченко // Отечественная история. – 2004. – №2. – С.96–113.

18. Союз: тижнева часопись для українського народу у Пiттсбурзі. – Четвер, 6 грудня 1917 р. – №49.

19. ЦДІАК України. – Ф.361. – Оп.1. – Спр.1160. Російська народна рада Прикарпатської Русі. – 1916–1917. – 28 арк.

20. Там само. – Спр.1168. Про біженців з Галичини. – 1916–1917. – 140 арк.

21. Там само. – Спр.1566. Клопотання РНРПР про видавання допомоги на видання газети Прикарпатської Русі «Голос народу». – 1916. – 9 арк.

22. ЦДІАЛ України. – Ф.146. – Оп.6. – Спр.120, д.215. Інформація Дирекції поліції у Кракові Президії намісництва про діяльність читальні імені Качковського та про поширення москвофільського руху на території Галицького, Яселівського і Новосанцівського повітів. – 1917. – Арк.1099–1102.

23. Там само. – Спр.120, д.91. У справі методів поборювання русофільської пропаганди. Розпорядження міністерства внутрішніх справ Галицькому намісництву від 1.01.1917. – Арк.340–346.

24. Там само. – Спр.2394. Матеріали з приводу заборони русофільських організацій. – 1916–1918. – 44 арк.

25. Шишчак О. Російсько-окупаційний режим в Східній Галичині під час Першої світової війни (1914–1917 рр.) [Електронний ресурс] / О. Шишчак. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/DN2006/Pravo/1_shisshak%20oksana%20.doc.htm

References

1. Bahturina A. Politika Rossijskoj Imperii v Vostochnoj Galicii v gody Pervoj mirovoj vojny / A. Bahturina [Elektronnij resurs u formati pdf] / Serija «Pervaja monografija» pod red. G. A. Bordjugova. – M.: «AIRO–HH», 2000. – 264 s. – Rezhim dostupu: <http://ftp2.mnib.org.ua/mnib183-Bahturina-PolitRosImpWostGalMirWojnu.djvu>

2. Brusilov A. Moi vospominaniya / A. Brusilov [Elektronnij resurs u formati pdf]. – M.: Voenizdat, 1983. – 256 s. – Rezhim dostupu: <http://ftp2.mnib.org.ua/mnib446-Brusilov-MoiVospominaniya.djvu>
3. Bukovyna v roky Pershoyi svitovoyi viyny 1914–1918 rr.: Dokumenty / Upor. V. M. Botushans'kyi. – Chernivtsi: Tekhnodruk, 2014. – 356 s.
4. Veryha V. Vyzvol'ni zmahannya v Ukraini 1914–1923 rr.: U 2–kh tt. / V. Veryha; red. Yu. Slyvka, O. Arkusha. – Zhovkva: Vyd-vo oo. Vasyliyan «Misioner», 1998. – T.1. – 524 s.
5. Horbal' B. Halytski starorusyny i rusofili i odnozhynna do nykh Habsburskoy i tsarskoy monarchiy do 1914 roku / B. Horbal' // Rusyn. – 2007. – №3. – S.122–145.
6. Dilo. – 20 zhovtnya 1916. – №256.
7. Dobrzhans'kyi O., Staryk V. Zmahannya za ukraiyins'ku derzhavnist' na Bukovyni (1914–1921 rr.). Dokumenty i materialy / O. Dobrzhans'kyi, V. Staryk. – Chernivtsi: Chernivets'ka oblasna drukarnya, 2009. – 512 s.
8. Doroshenko D. Moya spomyny pro nedavnye mynule (1914–1918). U 2–kh ch. Ch.1. Halyts'ka Ruyina 1914–1917 rr. / D. Doroshenko. – L'viv: Chervona kalyna, 1923. – 132 s.
9. Efremov S. Kriticheskoe vremya / S. Efremov // Ukrainskaja zhizn'. – 1916. – №7–8. – S.88.
10. Zapolovs'kyi V. Bukovyna v ostanniy viyni Avstro-Uhorshchyny 1914–1918 / V. Zapolovs'kyi. – Chernivtsi: Zoloti lytvavry, 2003. – 284 s.
11. Kralyuk P. Z nadiyeyu na «biloho tsarya». Moskvofil'stvo na zakhidnoukraiyns'kykh zemlyakh / P. Kralyuk // Ukrayina Incognita. Dvi Rusi. – K., 2003. – S.198–199.
12. Kuchera I. Naslidky polityky rosiys'koho okupatsiynoho rezhymu dlya skhidnohalyts'kykh zemel' (1914–1917 rr.) / I. Kuchera // Ukrayina soborna: Zb. nauk. statey. – Vyp.2. – Ch. III. – Istorychna rehionalistyka v konteksti sobornosti Ukrayiny. – K.: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2005. – S.253–260.
13. Novosivs'kyi I. Narys istoriyi prava Bukovyny i Basarabiyi / I. Novosivs'kyi. – N'yu-York–Paryzh–Sidney–Toronto, 1986. – 180 s.
14. Orlevych I. Halyts'ke rusofil'stvo pid chas Pershoyi svitovoyi viyny [Elektronnyy resurs u formati pdf] / I. Orlevych // Visnyk L'vivs'koyi komertsiyanoi akademiyi: zbirnyk naukovykh prats'. – L'viv: L'vivs'ka komertsiyana akademiya, 2011. – V. 10: Yuvileynyy zbirnyk na poshanu Stepana Heleya. – S.235–249. – Rezhym dostupu: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlca_Gum/2011_10/24.pdf
15. Rozsvit. – 2 travnya 1917. – №28.
16. Russkij vestnik. – 19 marta 1917. – №1.
17. Savchenko V. Vostochnaja Galicija v 1916–1920 godah (etnopoliticheskaja situacija v krae) / V. Savchenko // Otechestvennaja istorija. – 2004. – №2. – S.96–113.
18. Soyuz: tyzhneva chasopys' dlya ukraiyins'koho naroda u Pittsburzi. – Chetver, 6 hrudnya 1917 r. – №49.
19. TsDIAU. – F.361. – Op.1. – Spr.1160. Rosiys'ka narodna rada Prykarpats'koyi Rusi. – 1916–1917. – 28 ark.
20. Tam samo. – Spr.1168. Pro bizhentsiv z Halychyny. – 1916–1917. – 140 ark.
21. Tam samo. – Spr.1566. Klopotannya RNRPR pro vydavannya dopomohy na vydannya hazety Prykarpats'koyi Rusi «Holos narodu». – 1916. – 9 ark.
22. TsDIAU. – F.146. – Op.6. – Spr.120, d.215. Informatsiya Dyrektiyi politsiyi u Krakovi Prezydiyi namisnytstva pro diyal'nist' chytalen' imeni Kachkovs'koho ta pro poshyrennya moskvofil's'koho rukhu na terytoriyi Halyts'koho, Yaslavs'koho i Novosanchivs'koho povitiv. – 1917. – Ark.1099–1102.
23. Tam samo. – Spr.120, d.91. U spravi metodiv poboryuvannya rusofil's'koyi propahandy. Rozporyadzhennya ministerstva vnutyrisnikh sprav Halyts'komu namisnytstvu vid 1.01.1917. – Ark.340–346.
24. Tam samo. – Spr.2394. Materialy z pryvodu zaborony rusofil's'kykh orhanizatsiy. – 1916–1918. – 44 ark.
25. Shyshchak O. Rosiys'ko-okupatsiynyy rezhym v Skhidniy Halychyni pid chas Pershoyi svitovoyi viyny (1914–1917 rr.) [Elektronnyy resurs] / O. Shyshchak. – Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/DN2006/Pravo/1_shyshchak%20oksana%20.doc.htm.

Haiseiniuk V. V., graduate student of the Department of history of Ukraine Yurii Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine, Chernivtsi), vit.hajs@gmail.com

The Russophile movement in Galicia and Bukovina during the second Russian occupation of the region (1916–1917)

Article purpose – to research activity of the russofil movement during the second Russian occupation of Galicia and Bukovina in 1916–1917. The author found out that figures and the organizations of the movement joined activity of the Russian power on

the West Ukrainian lands during this period a little. Russofil views on management of the region, their attempts to counteract the Ukrainian movement are covered in article. Such methods of research, as problem-chronological, systematization, the analysis and synthesis, comparative are used. The author came to a conclusion that the russofil movement after defeat in 1915 couldn't restore the former positions in the region anymore and in 1916–1917 didn't play a noticeable role in political life of Galicia and Bukovina.

Keywords: russofil, Dudykevych, the Russian national council, Trepov, Doroshenko, Gerovsky.

Гайсеїнюк В. В., аспірант кафедри історії України, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича (Україна, Чернівці), vit.hajs@gmail.com

Московфильское движение в Галичине и Буковине в период второй российской оккупации края (1916–1917 гг.)

Цель статьи – исследовать деятельность московфильского движения во время второй российской оккупации Галичины и Буковины в 1916–1917 гг. Автор выяснил, что деятели и организации движения мало приобщались к деятельности российской власти на западноукраинских землях в этот период. В статье освещены взгляды московфилов по управлению регионом, их попытки противодействовать украинскому движению. Использованы такие методы исследования, как проблемно-хронологический, систематизации, анализа и синтеза, сравнительный. Автор пришел к выводу, что московфильское движение после разгрома в 1915 г. уже не смогло восстановить свои прежние позиции в крае и в 1916–1917 гг. не играло заметной роли в общественно-политической жизни Галичины и Буковины.

Ключевые слова: московфилы, Дудыкевич, Русская народная рада, Трепов, Дорошенко, Геровский.

* * *

УДК 94:329.71(477)«1918»(079)

Авхутська С. О.,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії України, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка (Україна, Суми), igor@alba.sumy.ua

Вільнокозацький рух за доби Гетьманату П. Скоропадського: спроби відродження та причини невдач

На основі аналізу історичних джерел та наукової літератури розглянуто вільнокозацький рух за доби Гетьманату П. Скоропадського. Розкрито передумови та обставини участі вільних козаків в антигетьманських виступах весни – літа 1918 р. Збройні виступи вільних козаків були обумовлені гетьманською політикою фактичної демобілізації військових формувань Вільного козацтва в зв'язку виконанням зобов'язань українського уряду перед центральними державами. Подано хронологію та географію подій травня–серпня 1918 р. Акцентовано увагу на провідній ролі вільних козаків у селянських виступах проти Гетьманату. Здійснено спробу відтворення логіки дій конфліктуючих сторін. Проаналізовано спроби відродження Гетьманом козацького стану. Констатовано, що спроби П. Скоропадського відродити козацтво були обумовлені необхідністю створення відданого Гетьманові замалоного прошарку для ульянства як резерву для української армії. Головною причиною невдач гетьманських проєктів більшість дослідників вважають їх суперечливість і запізнілість.

Ключові слова: Вільне козацтво, Гетьман, Українська держава, селянське повстання, козацькі проєкти.

Проблеми та здобутки національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. не втрачають актуальності і сьогодні, й особливо ті, що пов'язані з забезпеченням суверенітету та територіальної цілісності Української держави. Вивчення і аналіз однієї з найхарактерніших особливостей Української революції – вільнокозацького руху – є важливим, оскільки дозволяє винести певні уроки з можливостей ефективного використання урядом народної збройної сили. Спочатку Українська Центральна Рада та її структури розглядали Вільне козацтво лише як допоміжну до українізованих військових частин ланку, придатну для виконання функцій самооборони. Пізніше, в процесі розкладу українізованих частин внаслідок більшовицької пропаганди, УЦР затвердила проєкт створення Реєстрового Вільного козацтва з національно свідомих людей, але ці рішення щодо захисту державності України були запізнілими. Павло